

УДК 37:004:378.027.7:37.01:37.07:005.3
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.84.44>

С. О. Табінська

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та методики спортивної підготовки
Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

СОЦІОКУЛЬТУРНІ КОМПОНЕНТИ У НОРМАТИВНОМУ ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 017 «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»

Статтю присвячено проблемі формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Наведено різні аспекти порушеної проблематики у сучасній науково-педагогічній літературі. Зазначено потребу у пошуку додаткових показників розвитку соціокультурних компетенцій, їх узгодження з обов'язковими результатами навчання та усіма вимогами державних стандартів з підготовки майбутніх фахівців відповідного фаху, зокрема у частині соціальних гарантій у наданні послуг у системі фізичної культури і спорту. Висвітлено соціокультурні компоненти у нормативному змісті підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) та для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Згруповано обов'язкові результати навчання для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, що вміщують соціокультурні компоненти. Схематично показано між ними зв'язок і співвідношення у процесі набуття необхідних компетенцій здобувачами вищої освіти. Результати дослідження зосереджені на тому, що цілеспрямоване формування соціокультурної компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту буде сприяти закладанню фундаменту новітньої дисципліни мислення інтернаціонального братерства й екологічного бачення можливостей розвитку галузі фізичної культури і спорту у добу глобалізації та сучасних комунікаційних технологій, зокрема: розвитку олімпійського руху на конкретному історичному етапі шляхом мислєдіяльності на міждисциплінарному рівні та через компетенцію враховувати й зіставляти усю сукупність існуючих факторів економічного та політичного характеру на становлення і розвиток різних напрямів спорту й олімпійської освіти у системі координат соціокультурних процесів; популяризації принципів Олімпізму у реаліях оточуючого життя через компетенцію здійснювати ретроспективу у переломні моменти національної історіографії та світової культури, у тому числі у передумови зіткнення «національних егоїзмів» та зафіксовані конструктивні діалоги, метою яких було об'єднання людей на основі спорту, культури, мистецтва, освіти, виховних цінностей задля підтримки суспільної рівноваги, гармонії та миру.

Ключові слова: людські відносини, державний стандарт вищої освіти, аналіз суспільних процесів, вільна комунікація на засадах етики ділового спілкування.

Постановка проблеми. Актуальність порушеної проблеми не викликає сумнівів, якщо звернутися до автентичного висловлювання духовного та морального лідера й авторитета ХХ століття Митрополита А. Шептицького: «Неможливим є економічне буття без моральності, бо неможливим є без суспільного ладу, а ладу суспільного нема, де немає рівноваги прав і обов'язків. А цієї рівноваги нема, де немає етики. Так само неможливим є економічне буття, оперте на етиці, яку розуміють як приватну справу кожного зосібна; бо така етика є передовсім у кожного або майже у кожного різна, а через те не має сили, достатньої для утримання в суспільстві рівноваги», яке ми знаходимо у книзі М. Мариновича [1, с. 8]. Це багатогранне послання з його проповідницької спадщини визнаємо духовним дороговказом у наших подальших наукових розвідках щодо формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у турбулентну та дезорієнтовану добу.

Суголосним виявилось поставлене ще у 2010 році риторичне питання видатною вченою, теоретиком в управлінні професійною підготовкою освітян, Т. І. Сущенко: «Чи враховують таку нову місію ректорати, деканати, управлінські ланки, що керують підготовкою майбутнього вчителя, і ті, що здійснюють його професійне і громадське становлення, готують учителя до виконання ним свого історично-суспільного призначення?» Її глибокий висновок щодо необхідності «невідкладного формування у педагогів усіх ланок принципово нової системи людських відносин, націлених на загальнолюдські пріоритети, докорінне переосмислення парадигми глобального виживання людства, науково обґрунтоване забезпечення переходу від існуючої егоцентричної до антропоцентричної та соціоцентричної моделі життєдіяльності й взаємодії – від окремої людини до людства в цілому» [2, с. 367] звучить ще голосніше і залишається відкритим невирішеним питанням педагогіки вищої

школи у власній країні й у світовому контексті зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури дав змогу виявити, що дослідники опрацьовують різні аспекти порушеної проблематики. Серед них: висвітлення освіти як соціокультурного феномену (Е.В. Утін [3]); обґрунтування теоретико-методологічних аспектів дослідження соціокультурної освіти (Є.Н. Васильєва [4]); розгляд соціокультурної компетентності як важливої складової професійної компетентності, її структури та критерії сформованості, у тому числі у студентів немовних факультетів педагогічних закладів вищої освіти (О.І. Огієнко [5], Н.Г. Муравьова [6], С.В. Пахотіна [7]); дослідження соціокультурної компетентності студентів у контексті оминання «слабких ланок» сучасного освітнього процесу (О.І. Жорнова [8]); відбір фонових знань соціокультурної тематики (І.М. Дегиль [9]); оволодіння соціокультурними технологіями фахівцями фізичної культури і спорту як новою професійною компетентністю (Д.Н. Машков [10]).

Проте, незважаючи на широке поле публікацій, питання підготовки сучасного нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» з метою висвітлення наявності у ньому соціокультурних компонентів, цілеспрямованим розвитком яких можна закласти фундамент новітньої «дисципліни мислення» інтернаціонального братерства й екологічного бачення можливостей розвитку галузі фізичної культури і спорту у добу глобалізації та сучасних комунікаційних технологій, не набули достатнього висвітлення.

Мета дослідження – висвітлити соціокультурні компоненти за принципом відповідності до нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованого у термінах результатів навчання затвердженого Стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Державний стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти був затверджений Наказом МОН України № 567 від 24.04.19 р. [11]; для другого (магістерського) рівня вищої освіти - Наказом МОН України № 516 від 11.05.21 р. [12]. Відмітимо, що їх розробники керувалися логікою відповідності визначених цими Стандартами компетентностей й результатів навчання дескрипторам Національної рамки кваліфікацій, та відповідності визначених цими Стандартами результатів навчання та компетентностей.

Оскільки сьогодні зростають вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту,

у тому числі згідно із затвердженим Державним соціальним стандартом у сфері фізичної культури і спорту [13], виникає потреба у пошуку сукупності додаткових показників розвитку соціокультурних компетенцій, їх узгодження з обов'язковими результатами навчання та усіма вимогами Стандартів [11, 12], зокрема у частині соціальних гарантій у наданні послуг у системі фізичної культури і спорту.

Виходячи з того, що вказані Стандарти містять вимоги до освітніх програм, зокрема перелік обов'язкових компетентностей випускника, який узгоджено із результатами навчання, у таблиці 1 нами було зроблено спробу:

– схематично відобразити систему соціокультурних компонентів у нормативному змісті підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт»;

– віднайти та згрупувати шляхом темпериції обов'язкові результати навчання для першого (бакалаврського) [11] та другого (магістерського) [12] рівня вищої освіти, що вміщують соціокультурні компоненти, визначити між ними зв'язок і співвідношення у процесі набуття необхідних компетентностей здобувачами вищої освіти.

Як вказано у Пояснювальних записках до стандартів [11, 12], наведений у них перелік компетентностей і результатів навчання «не є вичерпним», а «заклади вищої освіти при формуванні освітніх програм можуть використовувати власні формулювання спеціальних (фахових) компетентностей і результатів навчання», зазначати до них додаткові вимоги, й «можуть самостійно визначати перелік дисциплін, практик та інших видів навчальної діяльності, необхідний для набуття означених компетентностей».

Це роз'яснення, членами підкомісії зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» Науково-методичної комісії №2 з освіти, фізичної культури і спорту Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, дало нам право спиратися на державну засадничу підтримку у продовженні розпочатих досліджень, що є складовою частиною науково-дослідної роботи з ініціативної теми кафедри соціально-гуманітарних наук Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту на 2020-2025 рр.: «Сучасні практики формування соціокультурних компетенцій спеціалістів сфери фізичної культури і спорту в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0121U109265).

Таким чином, наукова робота щодо висвітлення соціокультурних компонентів за принципом відповідності до нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти дозволяє сформулювати гіпотезу, що сформованість соціокультурної компетентності у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту на достатньо високому рівні буде сприяти:

– розвитку олімпійського руху на конкретному історичному етапі шляхом мислєдіяльності на міждисциплінарному рівні та через компетенцію

Таблиця 1

Соціокультурні компоненти у нормативному змісті підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) та для другого (магістерського) рівня вищої освіти

Обов'язкові результати навчання, що вміщують соціокультурні компоненти		
для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти		для другого (магістерського) рівня вищої освіти
1. Соціокультурний компонент – у здатності до критичного аналізу суспільних процесів, протиріч та перспектив у сфері фізичної культури і спорту на міжнародному та національному рівнях		
Здійснювати аналіз суспільних процесів у сфері фізичної культури і спорту, демонструвати власне бачення шляхів розв'язання існуючих проблем (за списком у стандарті 1). Показувати навички самостійної роботи, демонструвати критичне та самокритичне мислення (за списком у стандарті 4). Аналізувати процеси становлення та розвитку різних напрямів спорту, олімпійського руху та олімпійської освіти на міжнародному та національному рівнях (за списком у стандарті 12). Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати (за списком у стандарті 21).		Аналізувати особливості, протиріччя та перспективи розвитку сучасної сфери фізичної культури і спорту, критично осмислювати проблеми у галузі та на межі галузей знань (за списком у стандарті 1). Розробляти та реалізовувати наукові і прикладні проекти, спрямовані на розв'язання проблем інноваційного характеру у сфері фізичної культури і спорту, а також дотичні до неї міждисциплінарні проекти (за списком у стандарті 9).
2. Соціокультурний компонент – у здатності до вільної комунікації на засадах етики ділового спілкування українською та іноземними мовами у професійному полікультурному середовищі		
Спілкуватися українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування (за списком у стандарті 2).		Вільно обговорювати результати професійної діяльності, досліджень та інноваційних проектів у сфері фізичної культури і спорту державною та іноземною мовами усно і письмово (за списком у стандарті 3).
3. Соціокультурний компонент – у здатності зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, нову фахову інформацію, висновки, аргументацію з питань фізичної культури і спорту, власний досвід до фахівців і нефахівців		
Засвоювати нову фахову інформацію, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег (за списком у стандарті 5).		Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань фізичної культури і спорту до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються (за списком у стандарті 4).
4. Соціокультурний компонент – у здатності до організації і проведення різних форм занять фізичними вправами, спортивних змагань, фізкультурно-оздоровчих заходів, та роз'яснювальної роботи серед різних груп населення незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак		
Здійснювати заходи з підготовки спортсменів, організації й проведення спортивних змагань (за списком у стандарті 8). Демонструвати готовність до зміцнення особистого та громадського здоров'я, у тому числі шляхом проведення роз'яснювальної роботи серед різних груп населення (за списком у стандарті 9). Організовувати та проводити фізкультурно-оздоровчі заходи (за списком у стандарті 10).		
5. Соціокультурний компонент – у здатності навчати, виховувати, викладати		
Знати та розуміти сутність, принципи, методи, форми та організацію процесу навчання і виховання людини (за списком у стандарті 17).		Розробляти і викладати спеціалізовані навчальні дисципліни у закладах вищої освіти (за списком у стандарті 5).
6. Соціокультурний компонент – у здатності до управлінських рішень, лідерства, з урахуванням економічних, правових та етичних аспектів		
Аргументувати управлінські рішення для вирішення проблем, які виникають в роботі суб'єктів фізичної культури і спорту; мати навички лідерства (за списком у стандарті 19).		Організовувати ефективну роботу колективу, спрямовану на досягнення визначених цілей з урахуванням економічних, правових та етичних аспектів (за списком у стандарті 8). Приймати ефективні рішення щодо вирішення проблем у сфері фізичної культури та спорту, генерувати та порівнювати альтернативи, оцінювати ризики та ресурсні потреби (за списком у стандарті 2).

враховувати й зіставляти усю сукупність існуючих факторів економічного та політичного характеру на становлення і розвиток різних напрямів спорту й олімпійської освіти у системі координат соціо-

культурних процесів, і, як наслідок, демонстрації через емоційно-позитивну установку на проектну навчальну діяльність власного бачення розв'язання відповідних проблем;

– популяризації принципів Олімпізму у реаліях оточуючого життя через компетенцію здійснювати ретроспективу у переломні моменти національної історіографії та світової культури, у тому числі у передумови зіткнення «національних егоїзмів», та зафіксовані конструктивні діалоги, метою яких було об'єднання людей на основі спорту, культури, мистецтва, духовності, освіти, виховних цінностей задля підтримки суспільної рівноваги, гармонії й миру;

– розвитку сфери фізичної культури і спорту у локальних її напрямках через компетенцію діяти на основі етичних міркувань, у тому числі створюючи атмосферу підтримки, згоди та спільної довіри у міжкультурному просторі між представниками різних мов та культур, що розвивають той чи інший вид спорту під час підготовки до змагань (у системі підготовки спортсменів), й їх організації та проведення на різних рівнях (у системі управління проектами);

– покращенню власного життя особистості, та її майбутнього професійного розвитку у сфері фізичної культури і спорту через компетенцію використовувати «соціальний ліфт», зокрема вчасно знаходити ефективні моделі поведінки у полікультурному світі, враховуючи конкретні соціальні умови спілкування, прийняті у тій чи іншій країні чи місця його професійної самореалізації;

– становленню здатності реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства через компетенцію застосовувати активну життєву позицію, основа якої повинна бути закладена на морально-етичних підвалинах в поцінуванні традицій та цінностей громадянських (демократичних) суспільств, ментальності їх носіїв, національних особливостей чи етнічного розмаїття;

– порозумінню з представниками різних мов, культур, релігій та соціальних сфер через компетенцію отримувати як пасивний запас, так і активний словник «крилатих висловів» та усталених фразеологічних одиниць мови, що використовуються в узагальненому, переносному або образному значенні, і визначають вишуканість культурного фонду тієї чи іншої нації;

– розвитку здатності ставитися до людей шанобливо і приязно, турбуватися про слабших, співчувати стражденним через компетенцію оперувати фундаментальними концепціями та практиками правильного усвідомлення верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в контексті загальносвітових тенденцій розвитку суспільства;

– розвитку здатності зберігати та примножувати моральні, культурні й наукові цінності, а також, досягнення суспільства через компетенцію співвідносити до нинішніх реалій культурно-історичні аспекти становлення та занепаду цивілізацій загалом та закономірності розвитку соціальних процесів у професійній предметній області зокрема;

– впровадженню нових технологій та стартапів у сфері фізичної культури і спорту через компетенцію здійснювати кооперацію та ефективну міжособистісну взаємодію в команді на засадах сформованої чи скоректованої культури мислення особистості, що має досвід спортивної діяльності;

– розвитку здатності створювати здорове середовище на робочому місці за фахом через компетенцію дотримуватися гуманних взаємин між людьми на основі розвинутої емпатії та толерантності, поваги до людської гідності, «морального компасу» власної релігії;

– розбудові національних взаємин та економічних стосунків, у тому числі в міжрелігійних та міжконфесійних відносинах, через компетенцію до взаємовигідної співпраці відповідно до принципу «позитивної суми» («win-win»), ґене́за способу думання й стиль життя якого є ознакою цивілізованості у соціокультурному просторі.

Висновки і пропозиції. Результати здійсненого аналізу дозволяють впевнено стверджувати, що в епоху глобалізації процеси інтеграції охопили всі сфери людського життя, включаючи й систему фізичної культури і спорту, та відповідно, детермінували переосмислення змісту вищої освіти та її трансформацію в аспекті сучасних вимог до професійної готовності майбутніх фахівців. Підтвердженням цього є затверджені нові Державні стандарти вищої освіти, зокрема за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для бакалаврського (2019 р.) та для магістерського (2021 р.) рівнів вищої освіти. Відтак, ЗВО у повній мірі відповідальні за виконання сукупності вимог відповідних Стандартів, складова частина реалізації яких, на нашу думку, можлива за умови розробки та впровадження в освітній процес «дорожньої карти» спеціальних методологічно-організаційних підходів та сучасних педагогічних практик щодо формування соціокультурних компетенцій.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у встановленні методологічно-організаційних підходів та інших шляхів формування соціокультурних компетенцій у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у процесі здобуття ними вищої освіти з фізичної культури і спорту на першому бакалаврському та другому магістерському рівнях.

Список використаної літератури:

1. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми». Л. : Видавництво Старого Лева. 2019. 248 с.
2. Сущенко Т.І. Педагогізація управління професійною підготовкою освітян з позицій планетарного мислення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 6 (59). 2010. С. 365-371.

3. Утин Е.В. Образование как социокультурный феномен. *Журнал прикладной психологии*. 2005. №6. С. 52-65.
4. Васильева Е.Н. Теоретико-методологические аспекты исследования социокультурного образования. *Вестник Томского государственного университета*. 2007. №294. С. 109-112.
5. Огієнко О.І. Соціокультурна компетентність у професійній підготовці майбутнього фахівця. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4. С. 368-375.
6. Муравьова Н.Г. Понятие социокультурной компетенции в современной науке и образовательной практике. *Вестник Тюменского государственного университета*. 2021. №9. С. 136-143.
7. Пахотина С.В. Формирование социокультурной компетентности студентов неязыковых факультетов педагогического вуза (на примере факультета физической культуры) : автореф. на соис. уч. степени к. пед. н. : спец. 13.00.08. Сургут. 2007. 19 с.
8. Жорнова О.І. Соціокультурна компетентність студентів в контексті оминання «слабких ланок» сучасного освітнього процесу. *Вища освіта України*. Додаток 3 (Т.3). 2006. С. 93-100.
9. Дегиль И.М., Королева Д.Б., Кузнецова Е.М., Кузнецова О.А. Лингводидактический потенциал метода концептуального моделирования (на материале формирования социокультурной компетенции студентов-лингвистов). *Вестник Томского государственного университета*. № 437. 2018. С. 171-181.
10. Машков Д.Н. Овладение социокультурными технологиями специалистами по физической культуре и спорту как новой профессиональной компетентностью. *Вестник спортивной науки. Труды молодых учёных*. ВНИФК. 2011. С. 71-74.
11. Державний стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджений Наказом МОН України № 567 від 24.04.19 р.
12. Державний стандарт вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» другого (магістерського) рівня вищої освіти, затверджений Наказом МОН України № 516 від 11.05.21 р.
13. Державний соціальний стандарт у сфері фізичної культури і спорту. Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства молоді та спорту № 4029 від 22.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0559-13#Text> (дата звернення: 10.08.22)

Tabinskaya S. Socio-cultural components in the normative content of the training of higher education acquires in the specialty 017 “Physical education and sports”

The article is devoted to the problem of the formation of sociocultural competences in future specialists in physical education and sports. Various aspects of the raised issues in modern scientific literature are given. The need to find indicators of the development of socio-cultural competences, their coordination with mandatory learning outcomes and all the requirements of state standards for the training of future specialists in the relevant profession, in particular in the part of social guarantees in the provision of services in the system of physical culture and sports, is indicated. Socio-cultural components in the normative content of the training of higher education applicants in specialty 017 “Physical culture and sport” for the first and second level of higher education are highlighted. Compulsory learning outcomes for the first and second levels of higher education, containing sociocultural components, are grouped. The connection and correlation between them in the process of acquiring the necessary competences by the students of higher education is schematically shown. The results of the study are focused on the fact that the purposeful formation of socio-cultural competence in future physical culture and sports specialists will contribute to the laying of the foundation of the newest discipline of thinking of international brotherhood and ecological vision of the opportunities for the development of the field of physical culture and sports in the era of globalization, in particular: the development of the Olympic movement through the competence to analyze factors, which influence the formation and development of various sports in the system of coordinates of socio-cultural processes; popularization of the principles of Olympism through the competence to carry out a retrospective on the turning points of national and world historiography and recorded constructive dialogues, the purpose of which was to unite people on the basis of sports in order to maintain social balance and peace.

Key words: human relations, state standard of higher education, analysis of social processes, free communication based on the ethics of business communication.